

Högskolan i Halmstad
Sektionen för Hälsa och Samhälle
Socialpsykologi 61-90 (hp)
Examensarbete
Vårterminen 10

Kriminalvård med inriktning på behandling

Internernas framtidssyn

Handledare: Bo Isenberg
Examinator: Henrik Stenberg

Innehållsförteckning

1. Inledning	5
1.2 Syfte och frågeställningar	5
1.3 Disposition	6
2. Bakgrund	6
2.1 Tidigare forskning om 12-stepsprogrammets effektivitet	6
2.2. Igår offer - idag gärningsman	7
3. Teori	7
3.1 Symbolisk interaktionism.....	8
3.2 Teorin om avvikelser och stämpling	9
3.3 Makt och normer.....	10
3.4 Skam och stolthet.....	12
4. Metod	14
4.1 Val av metod.....	14
4.2 Halvstrukturerad intervju	15
4.3 Hermeneutik.....	16
4.4 Förförståelse.....	17
4.5 Urval	18
4.6 Tillvägagångssätt.....	18
4.7 Validitet.....	19
4.8 Etiska aspekter	20
5. Resultat	21
5.1 Förhoppningar inför framtiden	22
5.2 Saknad av det gamla livet.....	25
5.3 Möjligheterna till återanpassning	28
5.4 Orsaker till återfall.....	30
6. Analys	32
6.1 Förhoppningar inför framtiden	32
6.2 Saknad av det gamla livet.....	34
6.3 Möjligheterna till återanpassning	36
6.4 Orsaker till återfall.....	38
7. Sammanfattande reflektion	40
Referenser.....	43
Bilaga: Intervju guide 1	
Intervju guide 2	

Syftet med föreliggande studie är att undersöka hur intagna ser på framtiden som för närvarande behandlas inom kriminalvården. Undersökningens utgångspunkt är ett kvalitativt tillvägagångssätt med en halvstrukturerad intervjuguide, där urvalet omfattade tre interner och fyra anställda på fängelset. Resultatet visade att internerna har en positiv framtidssyn med planer på att studera och arbeta efter frigivningen. För närvarande behandlas internerna med 12-stepsprogrammet. Det fanns en tvådelad åsikt bland internerna om huruvida de saknade det gamla kriminella livet. Två av internerna saknade det gamla livet, men den tredje gjorde inte det. Det viktigaste stöd har dem funnit hos sina kvinnliga anhöriga så som mödrar, döttrar och partners.

Resultatet analyseras utifrån symbolisk interaktionism (George Herbert Mead och Thomas Kuhn), avvikelse- och stämplingsteorin (Howard Becker) samt emotionella teorin (Thomas Scheff). Även Michael Foucaults begrepp om makt och norm speglar analysen. Analysen utgår ifrån den intagnes förhoppningar inför framtiden, saknad av det gamla livet, möjligheterna till återanpassning samt orsaker till återfall.

Nyckelord: interner, personal, behandlingsprogram, framtiden, gamla livet, återanpassning, återfall.

The purpose of following study is to investigate how the prisoner sees upon the future that for the present moment have being treated by the treatment of offenders. The starting-point for the investigation was a qualitative procedure with a half structured interview guide, where the choice comprehended three prisoners and four employees. The result showed that the prisoner's have a positive future sight with planes on studying and working after setting free. At the present moment they prisoners are being treated by a 12-stepprogram. There were two opinions about whether they were missing their old criminal life. Two of the prisoners missed their old life, while the third one didn't miss the old life. There biggest support has been found by their female relatives such as mothers, daughters and partners.

The result will be analyzed by symbolic interaction (George Herbert Mead och Thomas Kuhn), deflection and branding theory (Howard Becker) and emotional theory (Thomas Scheff). Even Michael Foucault conception about power and norm reflects the analysis. The analysis assumes from the prisoners expectations in front of the future, missing from the old life, possibilities to rehabilitation and causes of relapse.

Keyword: prisoner, staff, treatment program, the future, the old life, rehabilitation, relapse.

1. Inledning

Brottslighet är idag en del av samhället och ett återkommande problem. Den allmänna uppfattningen om vad som formar kriminellt beteende brukar röra sig om omständigheterna

kring individen. Det kan stämma till en viss del, men å andra sidan finns det en annan avgörande faktor till kriminellt beteende, exempelvis den egna viljan som styr ens handlingar.

Kriminalvårdens uppdrag innebär dubbla funktioner med en dels bestraffande dels behandlande verksamhet. Bägge dessa funktioner har blivit ifrågasatta av exempelvis Michel Foucault (1987). I föreliggande studie fokuseras de intagnas syn på möjligheterna till ett normalt liv. Jag fokuserar på den behandlande verksamheten.

Idag kan straffet bland annat avtjänas på en behandlingsavdelning där man behandlas med ett behandlingsprogram i 12 steg. Undersökningen utgår från att behandlingen påverkar internernas syn till att öppna upp möjligheterna till ett normalt liv. Men för att se botten om behandlingen hjälper internerna kommer därför kommenterande inlägg från personal på anstalten användas.

De som inte får chansen till 12- stegsprogrammet får sitta kvar på normalavdelning där man bedriver andra brotts- och missbruksprogram. Behandlingsavdelningen utmärker sig för 12- stegsprogrammen och dess effektivitet. Problemet med dem som inte behandlas med 12- stegsprogrammen, leder till att de löper större risk för återfall, enligt Brottsförebyggande rådet (se sida 3). Samtidigt ges inga konkreta svar till varför förbrytare fortsätter med sin livsstil, utan det blir upp till dem själva att vilja förändra sitt liv. Kriminalvårdens viktigaste arbete är att minska klienters återfall i brott och missbruk. När internerna lämnar fängelset ska de bygga upp ett nytt liv utan kriminalitet och missbruk.

1.2 Syfte och frågeställningar

Med föreliggande studie vill jag undersöka hur interner som för närvarande behandlas inom kriminalvården ser på framtiden. Detta vill jag undersöka närmare som ett led i processen i vad mån förebyggande insatser gynnar dem. Min huvudsakliga fråga inför undersökningen är: *Hur ser internen på sina möjligheter till ett normalt liv i samhället?*

- Vilka förhoppningar har internen inför framtiden?
- Hur ser internen på det förflutna?
- Hur upplever interner sina möjligheter till återanpassning?
- Hur kan påverkan från omgivningen i det förflutna orsaka internens återfall?

1.3 Disposition

Jag har delat upp uppsatsen i 7 kapitel. Uppsatsen började med inledning där jag tog upp behandlings programmet och dess effektivitet som kan minska brottsligheten. Därefter följde syfte och frågeställningar som jag kommer att arbeta utefter under hela undersökningen. Det

följs upp av kapitel 2 som är bakgrunden, dvs. 12 stegs programmets effektivitet och orsaker till brottsligt beteende. I kapitel 3 presenteras de teorier som jag har valt till undersökningen. Teorierna är symbolisk interaktionism där jag utgår från George Herbert Mead och Thomas Kuhn. Avvikelse och stämplingsteorin refererar jag till Howard Becker. Makt och normer redovisas ur Michel Foucaults perspektiv och slutligen utgår jag från Thomas Scheffs emotionella teori. Vidare, i kapitel 4 presenterar jag val av metod och tillvägagångssätt. Kapitel 5 består av resultatet vilket jag delar in i fyra rubriker: "Förhoppningar inför framtiden", "Saknad av det gamla livet", "Möjligheterna till återanpassning" och "Orsaker till återfall". Resultatet utgörs till större delen av respondenternas citat från intervjuerna. Vidare fortsätter jag att göra en socialpsykologisk analys utifrån de fyra rubrikerna i kapitel 6. Detta avslutas med kapitel 7 som består av arbetets sammanfattning samt mina egna reflektioner.

2. Bakgrund

2.1 Tidigare forskning om 12-stegsprogrammets effektivitet

Rapporten *12-stegsprogram i Kriminalvården*, skriven av Danielsson Maria, Fors Axel och Freij Ingrid (2009), omfattar redogörelsen av 12-stegsprogrammets effekt på interner (12-stegsprogrammet 2009). Programmet härstammar från organisationen Anonyma Alkoholister och används bl.a. som behandling inom kriminalvården. 12-stegsprogrammet består av kognitiva delar där tankemönster läggs ut för att förändra gamla tankemönster. Behandlingen vänder sig främst till personer med alkohol- eller narkotikaberoende och ska hjälpa den beroende att inse sitt missbruk och påbörja ett arbete med grundstruktur från de tolv stegen. Under fyra veckor går man igenom de tre första stegen som omfattar att få insikt om sjukdomen, finna hopp till förändring och fatta ett beslut om den. 12-stegsprogrammet finns på anstalter på särskilda behandlingsavdelningar som klienterna själva söker sig till och programmet blir anpassat efter fängelsemiljön (ibid.).

Brottsförebyggande rådet (BRÅ) har granskat effekten av narkotikabehandling i anstalt inom den svenska kriminalvården. Rapporten visade att den som behandlats med 12-stegsprogrammet löpte åtta procentenheter mindre risk till återfall jämfört med de som inte genomgått behandlingen (ibid.).

2.2. Igår offer - idag gärningsman

Återfallsstatistiken från Brottsförebyggande rådet (BRÅ) år 2003 visade att ju längre strafftid desto färre återfall. Lägst andel återfall inom treårsperioden var 56 % bland dem som dömdes

till fängelsestraff över 2 år. Bland dem som fick mellan två och fyra månaders fängelsestraff återföll däremot 70 %. Det visar att straffets längd påverkar brottsutvecklingen (BRÅ 2009)

Man föds inte till brottslighet utan man har tendenser till det som barn, menar Ekbom (1999). Han finner ett samband bakom aggressivt beteende hos barn där barn har blivit aggressiva pga. negativa, kyliga, bestraffande eller likgiltiga föräldrar som gett alltför lite kärlek och satt för lite gränser. För mycket negativt bemötande och för mycket frihet kan skapa kriminella beteenden, enligt Ekbom (1999). Gårdagens offer blir alltså dagens gärningsmän. Barnen har blivit påverkade av extrema belastningar i barndomen, så som psykisk sjukdom och missbruk bland föräldrar eller av ständiga flyttningar mellan bostadsområden. Barnen har saknat en inre stabil kärna i deras personlighet– självkänsla, självkänedom och inlevelse i andra (Ekbom mfl. 1999 s. 159-160).

Rapporten, BRÅ:s statistik och Ekboms slutsatser blir relevanta i studien eftersom jag anser att en behandling som 12-stepsprogrammet kan motverka internernas återfall och upplysa dem om möjligheterna inför ett normalt liv. Ekbom nämner uppfostran i barndomen som påverkar ens vuxna liv och som kan vara en av orsakerna till att man utvecklar ett brottsligt beteende.

3. Teori

I förhållande till undersökningen valdes den symboliska interaktionismen och utifrån andra teorier som försöker förklara brottslighetens orsaker. Howard Beckers stämplingsteori bygger på symboliska interaktionismens grund men är modernare och fick sitt genomslag först på 1960- och 1970 talet (Sarnecki 2003 s. 179). Becker (2006) utvecklade också en teori om avvikelser där en handling av andra kan bedömas vara avvikande.

Normer reglerar ens handling och beteende gentemot andra i ens omgivning, något som Michel Foucault (2003) förespråkar. Foucault tar också upp begreppet makt där man genom normer reglerar hur människor ska förhålla sig till varandra och styr deras handlingar omedvetet. Exempelvis ska straff i fängelset förebygga återkommande brottsliga handlingar.

Thomas Scheff (1994) emotionella teori om de sociala banden tillämpas för att belysa betydelsen av relationen till anhöriga. Relationen till dem anhöriga blir viktig för deras möjligheter till ett normalt liv för att familjen kan stötta och hjälpa dem i rätt riktning. När dem sitter i fängelset kan relationen antingen stärkas eller försvagas till familjen. Samtliga teorier tillämpas i uppsatsen för att belysa de intagnas syn på möjligheterna inför ett normalt liv.

3.1 Symbolisk interaktionism

Den *symboliska interaktionismen* grundar sig på idéer från George Herbert Mead (Carle mfl. 2006 s. 177) och innebär samspelet med andra. Den har i huvudsak två inriktningar: Chicagoskolan och Iowaskolan (Angelöw 2000 s. 18 ff). Den förstnämnda skolan betonar hur individens identitet påverkas av omgivningen. Den andra betonar sambandet mellan jaget och den sociala strukturen där individen själv har inflytande över den egna identiteten, något som Thomas Kuhn förespråkar (Carle mfl. 2006 s. 177).

Symbolisk interaktionism innebär att individen i samspel med andra förmedlar symboler och skapar en jaguppfattning och sitt självmedvetande. Man lär känna sig själv genom interaktion med andra. Principen med den symboliska interaktionismen, dvs. samspelet med andra, tidigt utvecklas hos barn för att de ska tränas in i sociala relationer inför vuxenlivet.

Symbolisk (Angelöw. B & Jonsson. T, 2000, s. 18) innebär symboliken i beteendet och handlingarna, dvs. kroppsspråk och tankar är något som varje individ har och uttrycker i samspel med andra. Handlingar och beteenden kan exempelvis symbolisera brottsligt beteende och olagliga handlingar. Exempelvis skulle man inte kunna läsa eller förstå det som står i texten, om man inte symboliskt förstår språket och dess betydelse.

Interaktion (Angelöw. B & Jonsson. T, 2000, s. 19) innebär ett växelspel mellan två eller flera individer; de interagerar med varandra i ett ömsesidigt förhållande. Relation är en interaktion där växelspel sker av symboler som visar att man bryr sig om att bevara förhållandet. Inom gäng är det vanligt att hederskodex förekommer där det finns vissa principer som man inte bryter mot och följer dessa för att bevara relationen. Den symboliska interaktionismen är relevant för kriminologin när det gäller frågan om hur individer utvecklar sin kriminella identitet. Med interaktionistisk utgångspunkt anser man att den kriminella identiteten har utvecklats på grund av omgivningens negativa inställning på individen (Sarnecki 2003 s. 180). Det Sarnecki (ibid.) menar är att kriminella tar åt sig attityden om att man som kriminell inte duger åt något annat pga. att andra stämplar en som avvikare.

3.2 Teorin om avvikelse och stämpling

Den symboliska interaktionismen har utvecklats i *stämplingsteorin* och fick sitt stora genomslag först på 1960 och 70- talet (Sarnecki 2003 s. 180). Stämplingsteoretikerna anser att brottsligheten bestäms av sociala förhållanden, och fokus ligger kring betydelsen av

omgivningens reaktioner på en avvikande handling (ibid.). En handling blir avvikande först när någon i omgivningen bedömer den avvikande. Som en jämförelse finns brott först när en handling i ett samhälle beläggs med ett straff (Sarnecki 2003 s. 180 ff.).

En av stämplingsteoretikerna är Howard S Becker (se nedan) som anser att samhällets ojämlikhet finns pga. status skillnader som finns bland individer. Omgivningen bedömer en utefter ens status i form av en persons egenskaper. Kriminella bär en negativ stämpel och har låg status i samhället, vilket i sin tur begränsar deras livsmöjligheter. Stämplingsteoretikerna menar att orsaken till brottsligheten kan vara samhällets reaktion på de negativt stämplade individerna. Om samhället utpekar en brottslig individ som ond leder det till att individen accepterar den synen på sig själv och betar sig som en ond människa. Med den självuppfattningen fortsätter personen att bryta mot samhällets normer (Sarnecki 2009 s. 181). Exempelvis bidrar det till att man ger upp och inser att man inte kommer få ett värdigt arbete utan måste fortsätta att vara yrkeskriminell för att kunna försörja sig. Stämplingen och utpekandet av andra människor leder istället till en ond cirkel och återfallet till brottsutövandet.

Den omvända situationen, dvs. det som hindrar individen från att begå brott i samhället, har att göra med en självkontroll där man följer normer och regler som styr ens beteende. Samhället i övrigt kan upplevas som exempelvis negativt inställda till brottslighet pga. att samhället straffar den som bryter mot lagarna (Sarnecki, 2003 s. 215). Det tankesättet blir istället ett sätt att förskjuta orsakerna bakom brottsligt beteende på andra invånarna i staten och samhället. Staten och samhällets befolkning anses ha fördomar och negativa inställningar mot kriminella enligt teorierna om avvikelse och stämpling.

Howard S Becker (2006) menar att normer och regler reglerar sättet att uppföra sig mot varandra. Den personen som *avviker* och inte följer reglerna är ingen tillförlitlig person och som straff hamnar han/hon utanför kretsen av ”normala” gruppmedlemmar (Becker 2006 s. 17, 26).

Becker (2006) menar att dem informella ”domarna” är de som bedömer ens uppförande, men är ur regelbrytarens synvinkel de som egentligen befinner sig utanför. Regelbrytaren anser inte att den informella domaren är tillräckligt kompetent till att bedöma regelbrytarens handlingar och accepterar inte att dömas efter de bestämda reglerna. Därför kontrar regelbrytaren med att se på den informella domaren som utanförstående istället för att överväga vad som är riktigt eller felaktigt beteende i förhållande till varje situation.

Regler skapas inte automatiskt utan de måste upptäckas och betonas. Någon måste ha skapat den regel som anger en handling som avvikande innan den definieras som en avvikande, och

innan en grupp av människor kan etiketteras som utanförstående för att de har begått avvikelsen som bryter mot reglerna (Becker 2006 s. 135). *Avvikelse* definieras som offentlig stämplad överträdelse vars resultat grundar sig på initiativ. När allmänheten uppmärksammar att något måste göras för att en regel ska skapas blir avvikelsen förstärkt genom att regeln tillämpas i grupp och på så sätt blir gruppen med utanförstående större. Förövare och regelbrytare identifieras, grips och döms för att offentliggöra vad som är rätt och fel beteende, enligt Foucault (ibid.) Med andra ord genom att skapa och använda regler formas specifika avvikare som människor betraktar som utanförstående.

Becker exemplifierar med marijuanabruk¹ som ett avvikande beteende men som ett njutningssyfte för marijuanabrukarna själva. Beckers exempel är taget ur hans fältstudie där han använde sig av deltagande observationer, dvs. han observerade marijuanabrukarna ”in action” och utgick från en spontan intervju med marijuanabrukarna. Moralen bakom marijuanabruket var påståendet om att det är ofarliga droger och inte lika farliga som alkohol eller andra droger. Marijuanabrukarna socialiseras in i med moralen om att marijuana är en ofarlig drog inom gruppen. I gemenskapen blir marijuanabrukarna förstärkta av samhället. Men som ur samhällets synvinkel ses som avvikande. Är man inte med i samhället får man stå utanför det och finna gemenskap med den andra gruppen– avvikarna (Becker 2006 s. 61 ff). Beckers (2006) teori bekräftar att med regler socialiseras man in i att hålla ett avståndstagande från utanförskapet också. Exempelvis använder man inte narkotika om det anses vara en avvikande och ohälsosam handling.

3.3 Makt och normer

Några av Michel Foucaults centrala begrepp är *makt* och *normer*: De finns i samhällsordningar, dvs. de strukturer som upprätthåller ett samhälle. För att förstå makten måste man förstå skapandet av normer och hur dessa överförs. Normerna reglerar individens beteende. När de överförs till individen, och när de begränsar och möjliggör individens handlingar. Normerna reproduceras, dvs. de blir fler. I och med att normerna blir fler skapas en disciplin kring att följa dem. Foucault (1987) menar att kunskap och utbildning samt den medvetna rollen genom handling är samhällets sätt att kontrollera individen.

Ytterligare centrala begrepp, som här kopplas ihop med de tidigare nämnda, är *disciplinen* som reglerar individers beteende och *institutionerna* som representationer av makt och *kroppen* som det biologiska och sociala. Foucault (1987) redogör för hur man förr torterade kroppen till döds som bestraffning. Avrättningarna beskrivs som ett grymt skådespeleri där

¹ Detta missbruk kallar Becker för marijuanabruk.

individerna var åskådare (Foucault 1987 s. 137 ff.) Under upplysningen skedde förändring då tortyren utbyttes mot bestraffning i form av fängelsestraff.

Under upplysningstiden utvecklades humanismen och förnuftet vilket bidrog till utvecklandet av mänskliga rättigheter. Foucault (1987) ser det som en följd av ytterligare disciplinering av individerna då redan från 1600- talet och framåt skolan, arméerna och fabrikerna disciplinerades. Normerna reproducerades då kroppsbestraffningen byttes mot fängelsestraff, m.a.o. en gammal maktutövning ersätts med en ny. Individerna måste då anpassa sig till det nya systemets krav. Idag är det istället ett själsligt straffsystem, man ska känna ånger i själen, dvs. straffet ska påverka ens samvete. Idag finns behandlingsavdelningar för att internerna ska avtjäna sitt straff genom att först behandla sitt missbruk och sen upphöra med kriminaliteten. Det straff som fängelset ger kan inte jämföras med andra straff så som böter, frivård etc. pga. att fängelset berövar någon en frihet. Förlusten av friheten har samma värde för alla, och därför blir straffet frihetsberövning jämlikt för alla, enligt Foucault (ibid.). Straffsystemet har med andra ord förändrats men inte uteslutits helt ur samhället.

Fängelsesystemet som institution förenar i en och samma bild personal, dess ordningar, program för förbättra förbrytarna, tvångsordningar och vetenskapliga påståenden, sociala verkningar och idealsamhällen som bygger försvar mot kriminaliteten (Foucault 1987 s. 272) Problematiken ligger i att kriminaliteten förblivit densamma, fängelse leder till återfall, den som överträtt lagen blir brottslig och en sluten miljö för undervisning i brott bildas (Foucault 1987 s. 273).

De som sitter i fängelset ”betalar sin skuld till samhället” (Foucault 1987 s. 235) men fängelsets självklarhet grundar sig också på tanken att det går att förvandla individen. Foucault diskuterar huruvida fängelset under 1600- talet i första hand var ”lagligt förvar” där alla som inte följde lagen blev inspärrade för att skydda resten av samhället, men också att frihetsberövandet bidrog till individernas förändring till det bättre där de efter frigivning inte bryter mot lagarna. Med det sagt omfattades fängelsestraffet både av ett frihetsberövande och en omvandling av individerna redan från 1800- talet (ibid.).

Fängelset ska vara ett straff och ett redskap:

”...I med att lagen föreskriver att vissa straff skall vara hårdare än andra kan den inte tillåta att en person som är dömd till ett lätt straff spärras in i samma lokal som en brottsling som dömts till ett hårdare straff...” (Foucault 1987 s. 236)

Förändringen kan ske om interner avbryter kontakten med omgivningen:

”...Den ordning som bör råda inom tukthusen kan kraftigt medverka till att omskapa de dömda; dålig uppfostran, smittsamma dåliga exempel, sysslolöshet har alstrat brotten. Låt oss då försöka tillsluta alla dessa fördärvets källor...” (Foucault 1987 s. 236)

Fängelset kan bidra med struktur genom att sysselsätta de som de lär sig att finna mening i och ångrar det förflutna för att deras nya struktur omfattar att ansvara för sin sysselsättning, hushållssyssla etc. på fängelset:

”...Lusten och behovet att äga en sysselsättning; må de ömsesidigt giva varandra exemplet på ett arbetsamt liv; då blir det snart också ett rent liv; snart kommer de att ångra det förflutna och denna ånger skall vara plikttrohetens förelöpare.” (ibid.)

3.4 Skam och stolthet

Thomas Scheff menar att samhället hålls samman av *sociala band* med hjälp av emotionerna *stolthet* och *skam* (Scheff 1994). Scheff menar som Foucault när det handlar om normer som upprätthåller samhället. Skillnaden finns i att Scheff fokuserar på strukturen i emotionerna istället för strukturen i samhällsordningarna. De sociala banden bidrar till att man följer normer så att relationen förblir intakt. När det sociala bandet upplevs tryggt och säkert innebär det stolthet, hotat och otryggt innebär det skam. Scheff (1994) fokuserar på emotionerna i sociala relationer där relationen eller bandet bevaras med hjälp av *samklang* och kommunikation (Scheff 1994 s. 1-2). Samklang kan förklaras som en underförstådd överenskommelse där man löser en konflikt med att exempelvis vara ”ense om att vara oense”. Samklang är ett sätt att samtala där emotionerna hjälper till i kommunikationen så att man förstår varandra (Scheff 1994 s. 97). Det är hur man väljer att tolka och gå vidare med situationen som avgör hur den fortsatta samklangen kommer att vara.

För att det sociala bandet ska bevaras i differentiering i form av *över-* och *underdifferentiering*, behövs balans mellan närhet och distans. Relationen till andra människor avgör hur mycket man är villig till att visa känslor. Starka eller svaga band till andra avgör om skam respektive stolthet upplevs. Helan Lewis (Scheff 1996 s. 87) har utvecklat definitionen av skam. *Öppen odifferentierad skam* är icke uppmärksammas skam som innebär smärtsamma känslor som uttrycks i att man känner exempelvis skuldskänslor. *Förbipasserande skam* är icke uppmärksammas skam som har förnekats (ibid.) dvs. emotionen finns där oavsett om den har uttryckts eller förtryckts. Det sociala bandets distans och närhet i differentiering kan relateras till exempelvis internernas relation till familjen under tiden som de sitter i fängelset. De intagna kan känna skuld över att ha sårat familjemedlemmar och det kan vara svårt att tala om skuld. Skulden trycks undan och de

känner istället skam över sig själva. De kan också förneka sin skuld och skämmas ändå men det tar längre tid att förneka skulden för att sedan erkänna och lyfta fram den. För att de ska finna en balans i differentieringen behöver de distans och närhet till exempelvis familjen, dvs. med familjens jämna besök kan den intagne vara *optimalt differentierad* (Scheff 1994 s. 4) där den intagne har en balans mellan egna behov och känner tillhörighet till familjen. *Över differentierad* innebär att den intagne har en lös relation till sin familj där han förnekar skammen. Men relationen kan förstärkas av att man träffar familjen ofta som innebär att man exempelvis blir uppslukad av familjen och sätter familjens behov före ens egna behov, då blir man *under differentierad* i förhållande till familjen (ibid. s. 84).

Skam hotar och stolthet bevarar det sociala bandet (Scheff 1994). Det blir viktigt att bevara relationen till familjen, och första steget blir erkännandet av att dem sociala banden hotas om man inte förändrar sitt beteende. I samtycket om behovet av hjälp sker samklang med personalen som arbetar med att lyfta fram de undertryckta känslorna. Resultatet blir i längden stolthet där man har övervunnit skuldkänslor för sina handlingar och man vågar erkänna problemet.

Skam och stolthet i Scheffs (1994) teori är det som avgör tillståndet i det sociala bandet mellan människor (Scheff 1994 s. 71 ff). Om man erkänner för sig själv och för familjen att man har problem och vill förändra sig kan det stärka en trygg relation till familjen. Emotioner som visas öppet innebär första steget till förändring. En sådan insikt innebär komplexitet för att under tiden som man begår kriminella handlingar står man och väger mellan familjen och sig själv. Efter frigivningen ska den före detta kriminella personen bete sig som vanligt inför omgivningen och samhället, och det skapar problem i form av motstridiga påtryckningar, lojaliteter och självbilder (Becker 2006 s. 105).

Normer reglerar beteendet, och om de inte följs stämplas man som en avvikande individ. Om en person anses vara avvikande kan det påverka ens emotioner som antingen uttrycks eller förtrycks. Det viktigt att komma ihåg att normerna utgör en osynlig maktmekanism över människorna som accepteras i social samhörighet. Utan denna maktmekanism hade det blivit svårt att hålla samman samhälle och stat för då hade alla gjort som de velat.

4. Metod

Samtalet är grunden för den dagliga interaktionen med människor. Genom samtal lär man känna andra människor, där man eventuellt får veta något om deras erfarenheter, känslor och förhoppningar utifrån deras verklighet (Kvale 1997 s. 13). I den kvalitativa

forskningsintervjun sker ett utbyte mellan två personer som intresserar sig för ett gemensamt ämne (Kvale 1997 s. 9). Den *professionella intervjun* innehåller särskilda syften och struktur med systematisk frågeteknik i jämförelse med vardagssamtalet som fokuserar mer på samtalsämnet än på samtalets syfte och struktur (Kvale 1997 s. 25). Kvalitativa intervjuer utvecklar kunskap som kan förändra personer och omständigheter (Kvale 1997 s. 60). För att utveckla kunskap behöver man ställa frågor och kunna beskriva dessa. Kvalitativa beskrivningar kan tillämpas för att beskriva sociala och andra företeelser men där bör man ta hänsyn till ur vems perspektiv beskrivningen görs, i vilket syfte dvs. för vem och för vad, vilket språk som används för beskrivningen samt vilken data som finns och kan samlas in (Lundahl & Skärvad 1999 s. 200).

4. 1 Val av metod

I föreliggande studie är syftet att svara på frågan: *Hur ser internen på sina möjligheter till ett normalt liv i samhället?* För att kunna besvara frågan bör jag ha det som ovan nämnts om kvalitativ metod i beräkningarna men också söka svar på frågorna i intervju med intagna på fängelset.

Med hjälp av kvantitativ metod kan jag få fram statistik som ligger till grund för undersökningsområdet, t.ex. intagnas inställning till framtiden, där statistiken antingen kan intyga hypotesen eller tvärtom. Nackdelen med kvantitativ metod är att man inte kan ta hänsyn till komplexa svar, för enkätfrågorna besvarar enbart ja- och nejfrågor (Ejlertsson 2005 s. 11). Med anledning av det komplexa ämnesområdet som kräver subjektiva beskrivningar och med tanke på frågeställningen valdes ett kvalitativt tillvägagångssätt där utrymme ges för följdfrågor som innebär en fördjupning (Ejlertsson 2005 s. 13). Med socialpsykologisk utgångspunkt vill jag veta varför och hur de intagna ser på möjligheterna inför framtiden och om denna inställning har att göra med 12- stegsprogram, med det sagt kan ett kvalitativt beskrivningssätt öppna upp för tolkningar där statistik kan förklara om, men inte varför internernas inställning är på visst sätt.

Enkätundersökningar begränsas till antalet frågor och till vissa svarsalternativ vilket gör att enkäten blir enformig och respondenterna blir kategoriserade i fack (Ejlertsson 2005 s. 12-13). Statistiken visar fakta och siffror och ger ett intryck av trovärdighet men tar inte hänsyn till intagnas omgivning och sociala band till andra, något som kan komma fram under intervjusamtalets gång med intervjuarens följdfrågor.

4.2 Halvstrukturerad intervju

Arbetsättet *halvstrukturerad intervju* (Kvale 1997) kan jämföras med ett sätt att försöka nå ett "vanligt" samtal. Intervjuarens roll är att vara flexibel och öppen när det gäller temans ordningsföljd (Kvale 1997 s. 121), detta för att öppna upp för respondentens utvecklande av egna idéer och tala mer ingående om de teman som intervjuaren tar upp. Respondenten ges möjlighet att utveckla sina synpunkter utifrån det tema som det rör sig om (Denscombe 2000). Forskaren övergår från huvudfrågorna till följdfrågor, och på så sätt förs en avspänd konversation.

En undersökning behöver en empiri, som i det föreliggande arbetet samlas in med ett kvalitativt tillvägagångssätt. Den kvalitativa forskningsintervjun tillämpas i föreliggande studie för att jag ville bilda mig en egen uppfattning om de intagnas perspektiv på möjligheterna inför ett normalt liv genom att samtala med dem.

I detta sammanhang uteslöts det kvantitativa tillvägagångssättet, eftersom syftet med föreliggande studie inte var en mängdundersökning av något, utan en fördjupning i enskilda individers livsberättelser.

Den kvalitativa undersökningsintervjun består av sju stadier som är *tematisering, planering, intervju, utskrift, analys, verifiering och rapportering* (Kvale 1997 s. 86 ff.)

Tematisering innebär att ett tema ska undersökas och formuleras i forskningsfrågor (Kvale 1997 s. 86). Nästa steg är att *planera* det som man ska undersöka. I planeringen görs urval av respondenter samt utformning av frågor till intervjun dvs. planering omfattar förberedelserna inför intervjun. Jag fick skicka ut en synopsis, dvs. en sammanställning av undersökningens syfte till kriminalinspektören. Kriminalinspektören gjorde urvalet åt mig och jag förberedde intervjun under ett seminarietillfälle där frågornas utformning i intervjuguiden diskuterades tillsammans med handledaren.

I en halvstrukturerad intervjuform finns möjligheten att göra förändringar när det gäller frågornas struktur och ordningsföljd (Kvale 1997 s. 117). Därefter utförs själva *intervjusamtalet* som kan vara upp till 60 min långt där man utgår från intervjuguiden. Efter intervjuerna ska allt material skrivas ned till *utskriften* text, dvs. transkribering, för att sedan användas i analysen. En transkribering innebär att transformera, dvs. ändra från muntlig till skriftlig form (Kvale 1997 s. 52). Jag har inte ändrat den muntliga formen till en skriftlig form utan återgett intervjuerna så som de är från muntlig form där vissa citat inte har punkter eller kommatecken.

I *analysen* kategoriseras intervjuerna med omtanke om de olika personernas perspektiv. Jag har analyserat empirin och kategoriserat den utefter teman i resultatet.

Intervjuerna blir föremål för kvalitativa tolkningar. Tolkningarna *verifieras*, dvs. bevisas i dess validitet under hela undersökningen. Verifiering bevisar intervjuresultatets validitet.

Slutligen resulteras undersökningen i en *rapport* (Kvale 1997 s. 89). I föreliggande fall visas denna undersöknings resultat i form av en akademisk uppsats.

4.3 Hermeneutik

Den hermeneutiska tolkningens syfte är att hitta en giltig och gemensam förståelse av en texts mening (Kvale 1997 s. 49). Jag försöker finna meningen i utskriften av intervjuerna där jag ska försöka förstå respondenternas uttalande och finna en mening i det som dem har sagt.

Hermeneutik är dubbelt relevant för intervjuforskningen efter dialogen i intervjun skapar texter som sedan tolkas av intervjuaren. I tolkningen av intervjutexter sker en dialog med texten där jag får utrymme till att tolka respondenternas uttalanden (ibid.). När transkriberingen är färdig vid analys av kvalitativa intervjuer läser man igenom det för att bilda sig en allmän uppfattning om respondenterna och deras uttalanden. Sedan går man tillbaka till vissa teman för att försöka utveckla studieområdets mening. Denna texttolkning av helhet kontra delar kallas för en *hermeneutisk cirkel* (Kvale 1997 s. 51). En hermeneutisk forskare söker sådana typer av förståelse där man kan tolka människors personlighet och handlingar (Thurén 2007 s. 95). I en halvstrukturerad intervju vill jag få fram respondenternas förhållningssätt till ämnet. Med kvalitativ metod vill jag i samtalet försöka förstå internernas syn på möjligheterna inför ett normalt liv, men jag vill också förstå hur personalen ser på dem. Därför att personalen arbetar med att förbättra de intagnas inställning för att de inte ska gå tillbaka till den gamla livsstilen.

4.4 Förförståelse

Förförståelsen präglar ens sätt att uppleva verkligheten både inom vardagslivet och vetenskapen. Förförståelsen kan antingen spegla riktig förförståelse, dvs. förkunskap, eller felaktig förförståelse, dvs. fördom (Thurén 2007 s. 62). Förförståelse har lett till att man tycker att så mycket är självklart. Man har ju redan som barn socialiserats in i ett visst samhälle som bidrar till ens uppfattning om verkligheten och om samhällets kultur. Det som

avgör hur förförståelsen utvecklas för varje individ är olika ideologiska uppfattningar, samhällsklasser och vetenskapliga teorier (Thurén 2007 s. 60). Enklare uttryckt kan individer inom samma kulturkrets ha olika förförståelse. Detta innebär att olika erfarenheter också avgör vilken förförståelse man har, dvs. erfarenheten av en annan kultur som tas med i den nya kulturen exempelvis till ett nytt land – Sverige.

Min förförståelse i dagsläget är att internerna efter frigivningen känner sig som flyktingar som kommer till ett nytt land, då de upplever ”förhoppningar inför det nya”, ”saknad av det gamla”, ”möjligheter för återanpassning” till det nya livet i ett annat land. I det nya landet kan ”påverkan från det förflutna” så som gamla vänner och nostalgiska minnen bidra till både god eller försämrade återanpassning². Det förflutna livet kan medföra starka minnen och känslor som gör det svårt för en flykting att återanpassa sig till det nya landets kultur. Avgörande faktorer blir då ens egen vilja och hur omgivningen tar emot en för att man ska kunna leva ett fortsatt normalt liv i det nya samhället. Detsamma gäller för en intagen där minnen och känslor från det gamla livet kan påverka hur väl man återanpassar sig tillbaka till samhället med nya rutiner och en annorlunda livsstil jämfört med den som man tidigare haft.

En annan förförståelse som jag tidigare haft var att intagna slipper alla krav och har det bra i fängelset där de får mat, tillgång till gym samt en egen cell att vistas i. Men denna förförståelse visade sig vara felaktig när jag insåg hur mycket arbete som krävs för att fullfölja 12- stegsprogrammet. Förutom det får de också påbörja utbildningar och studera på distans från fängelset.

4.5 Urval

För att redogöra för undersökningens syfte med fokus på intagna valdes intagna som i dagsläget sitter inne på behandlingsavdelningen. Jag tog kontakt med en kriminalvårdsinspektör på ett fängelse som gav mig intervjutillfällen med intagna och personal på fängelset. Av henne blev jag tilldelad 7 intervjupersoner varav 3 intagna och 4 från personalen (Kvale 1997 s 107). Urvalet grundade sig på undersökningens syfte (Kvale 1997 s. 98).

² Jag motiverar dessa uttalanden för att knyta dem till motiverande avsnitt i resultat och analys.

De tre intagna behandlas med 12-stepsprogrammet och planerna på att slutföra det. Dem intagna är alla män med erfarenheter av andra fängelser. Deras perspektiv redovisas utifrån deras nuvarande situation från behandlingsavdelningen.

Personalen består av tre män och en kvinna. Kvinnan (kriminolog) håller i programmen för internerna. Hon ser de förändringar och framsteg som de intagna gör. De övriga från personalen arbetar med säkerheten på fängelset och förmedling av kontakter, exempelvis personer som de intagna kan vända sig till inom myndigheter.

I föreliggande studie har sju intervjuer redovisats i resultatet med både de intagnas och personalens perspektiv.

4.6 Tillvägagångssätt

Jag har använd mig av halvstrukturerad intervju inom kvalitativ metod med teman som omfattar (s. 17) *förhoppningar inför framtiden, saknad av det gamla livet, möjligheterna till återanpassning och stöd från det förflutna*. Syftet med föreliggande undersökning blir att lyfta fram internernas syn på möjligheter inför ett normalt liv. En viktig aspekt i undersökningen är personalens perspektiv på det stöd i dagsläget som kan bidra till att förändra internernas tankemönster med hjälp av 12- stepsprogrammet.

Två intervjuguider tillämpades i intervjun, en med internerna och en med personalen, för att jag anpassade frågorna efter de båda gruppernas livssituation. Dem intagna sitter inne och har mål inför framtiden dvs. frågorna formades efter deras situation, men personalen har metoder för att kunna hjälpa de intagna uppfylla sina mål.

Anledningen till att jag har utgått från enbart tre interner beror på att intervjuerna har tillfört mycket empiri med bra underlag för undersökningens syfte. Med tanke på det citerar jag också mycket i resultatet för att jag anser citaten vara mer användbara än återberättandet av intervjuerna.

Problemen som jag stötte på var bl.a. att jag blev känslomässigt påverkad av internernas livsberättelser och kände empati för dem. Jag upplevde att det var en tung börda att behöva bära på flera års kriminellt förflutet. Det har påverkat deras familjers liv och många gånger kände jag under intervjuens gång att de skämdes över sig själva. Det var inte så lätt att gå därifrån utan att bli berörd av deras historier. Svårigheten fanns i att distansera sig till respondenternas livsberättelser vilket jag kände efter att ha intervjuat de intagna. Enligt *emotionalismen* rymmer känslor och uppstår under tidens gång som kan bidra till att man känner sig förvirrad och påverkad av materialet (Gubrium & Holstein 1997 s.57).

Det andra problemet som jag stötte på var att en ifrån personalen var svår att få tag på och att bandinspelning inte var tillåten. Fördelen med bandinspelning är att den ger ett avslappnat intryck där samtalet flyter på och oftast får man med allt som sägs. Men med enbart anteckningar för hand kan jag som intervjuare missa något samtidigt som det också kan skapa nervositet hos respondenten under tiden som jag antecknar.

4.7 Validitet

Verifiering har stor betydelse för att undersökningen ska kunna bevisas. I min undersökning innebär validitet min tolkning av transkriberingen och av respondenterna (Kvale 1997 s. 85). Validiteten tolkas i *intervjupersonen, allmänheten och forskarsamhället* (Steiner 1997 s. 196). Kortfattat innebär *intervjupersonens* validitet att respondentens uttalanden tolkas av intervjuaren. Trovärdigheten omfattar respondenternas svar som transkriberas och tolkas av mig. Med det sagt kan också min trovärdighet ifrågasättas pga. transkriberingen. Exempelvis kan citaten vara felskrivna. Därför bör man låta respondenterna titta igenom uppsatsen och godkänna den innan den visas för allmänheten. Respondenternas trovärdighet ifrågasätts också då de har en uppfattning om sitt liv; vare sig det handlar om att vara klient eller personal på fängelset så har man en viss bild om vissa saker. Exempelvis har en intagen som behandlas med 12-stepsprogrammet en optimistisk syn på behandlingen eftersom han vill bli nykter. Personalens subjektiva uppfattning inom sitt arbetsområde som kan vara positivare än verklighetens eftersom man exempelvis vill att 12-stepsprogrammet ska ge effekt. Det gäller även för säkerheten på fängelset där personalen som arbetar med säkerheten fokuserar att belysa det området mer. För mig gäller det att skilja mellan fakta och deras subjektiva uppfattning.

Reliabilitet och validitet inom kvalitativ forskningsintervju beror på transkriberingens kvalitet. Transkriberingen ska presenteras i resultatet och problematiken finns återberättandet där intervjun ska presenteras så utförligt så möjligt utan att intervjuarens värderingar påverkar deras uttalanden. Det gäller också att urskilja respondenternas tolkning från de egna. Intervju arbete blir att komma åt deras egentliga åsikter och tolka dem inom ramen för rimlighet och logik.

Validitetskriterier blir till i *allmänheten* när en tolkning blir välredovisad och logiskt sammanhängande. *Forskarsamhället* omfattar uttalanden som tolkas utifrån teorier. Bedömningen av teoretisk tolknings validitet antar att man har kunskap om teorierna. Om jag har tillräcklig kunskap om teorierna kan jag exempelvis välja relevanta teorier för studiens syfte men jag kan också kritisera dem (ibid.).

4.8 Etiska aspekter

I Sverige finns fr.o.m den 1.1.2004 en etiklag som reglerar etiska frågeställningar i samband med forskning som avser människor. Forskningen som omfattas av lagen och som är relevant vid undersökning kan granska personuppgifter om brott och straff, etniskt ursprung, politiska åsikter, religion, medlemskap i fackförening, hälsa och sexualliv (Ejlertsson 2005 s. 29). Vid planering av en undersökning bör man ta hänsyn till fyra krav från Vetenskapsrådets forskningsetiska principer: Det första är informationskravet där man informerar tydligt om undersökningens syfte och om att det är frivilligt att delta (ibid.) Min kontaktperson var kriminalinspektören som vidare informerade intervjupersonerna om C-uppsatsens syfte. Nästa krav är samtyckeskravet där deltagarna har rätt att själva bestämma över sin medverkan. Respondenterna blev tilldelade den färdigtryckta texten och godkände den innan den visades för andra (Kvale 1997 s. 109). Med hänsyn till det blev de under intervjun informerade om sekretess, vilket uppfyller det tredje kravet om konfidentialitet. Det innebär att respondenterna inte skall kunna identifieras av utomstående (Ejlertsson 2005 s. 30). Jag har valt att kalla internerna för bokstäverna A, B, C och personalen kallas för siffrorna 1, 2, 3, 4. Jag har också valt att inte kalla städer, länder eller tidigare anstalter vid namn för att hålla mig till formaliteterna och för att hålla mig till konfidentialitetskravet. Det sista kravet, nyttjandekravet, i Vetenskapsrådets forskningsetiska principer är att alla insamlade uppgifter om varje respondent endast får användas för det ändamål som undersökningen syftar till (ibid.).

5. Resultat

Följande resultat baseras på tematiseringen av internernas uppfattning om deras syn på framtiden. Personalens uppfattning om internas syn på framtiden används som kommenterande inlägg. För att förtydliga intervjuguidens teman återgår jag till förklaringen av dem:

De intagnas perspektiv redovisas först i resultatet. Personalens syn presenteras som kommenterande inlägg på det som internerna har sagt. Det finns en medvetenhet kring problematiken i framförandet av de båda gruppernas åsikter som behöver lyftas fram då jag anser att det tillför perspektiv till undersökningen där de bägge grupperna kan ha olika

subjektiva uppfattningar om exempelvis missbruk. En intagen kan exempelvis anse sig vara spänningssökare och en anställd kan tycka att missbruket förnekas och istället finner man spänningen i brotten. Personalen arbetar med att behandla bort denna typ av tankesätt, och därför är personalens åsikter viktiga att framföra. Personalen arbetar, enligt dem själva, för att lyfta fram de intagnas möjligheter inför ett normalt liv. De intagnas tankesätt har kanske blivit positivare tack vare det arbete som personalen lägger ned på dem.

Syfte med att lyfta fram internernas syn på framtiden är att komma underfund med om behandlingen hjälper internerna till att anpassa sig inför ett normalt liv. De intagna manliga respondenterna kommer att kallas A, B och C.

Respondenterna från personalen inkluderar 3 män och 1 kvinna som kommer kallas för siffrorna 1,2, 3, 4.

Personalen har olika utbildningar: Respondent 1 har treårig högskoleutbildning i statsvetenskap, respondent 2 har magisterexamen i statsvetenskap, respondent 3 har treårig gymnasieutbildning och respondent 4 har 4,5 år kriminologisk utbildning. Deras utbildningar skiljer sig och två av respondenterna från personalen, 2 och 3, arbetar tillsammans, man kan tänka sig att det har påverkat resultatet. Men deras åsikter skiljde sig åt på så sätt att respondent 3 hellre ville vara en förebild för dem intagna än en vakt. Medan respondent 2 förhåller sig mindre personligt och mer professionellt till dem intagna.

Internerna kommer att presenteras utförligare eftersom studien handlar om deras syn på behandlingen och deras syn på möjligheter inför framtiden, som tidigare nämnt i tillvägagångssättet.

Respondent A dömd till 8 år, får sitta av 5,5 år, sitter inne för mordförsök, har en bakgrund av tidigare fängelsevistelser och erfarenhet av grövre anstalter än den som han sitter inne i nu. Internen A anser sig själv vara en människa som försvarar svaga människor, något som förhållandevis var orsaken till att han hamnade i fängelse. Konflikten som respondent A hamnade emellan handlade delvis om att försvara en flicka som blivit nerdrogad, men konflikten urartade när respondent A utsatte gärningsmannen för utpressning på pengar. Syftet var egentligen att hämnas på gärningsmannens handling mot en svagare individ-flickan.

Han berättar att han fick mycket stöd och kärlek från föräldrarna och att han levde ett normalt liv. I skolan var han populär bland tjejerna och idrottade mycket på fritiden. Nu sitter

han inne för mordförsök. Han berättar öppet om tidigare brottregister som omfattar rån och värdetransporter. Internen A är öppen med sin bakgrund och gillar inte när människor blir skrämda av honom, för att han anser sig inte vara skrämmande snarare hjälpsam och stöttande.

Respondent B dömd till 18 månader, har en historia bakom sig av narkotikabrott och rån. Det som drev honom mest till brottsliga handlingar var sökandet efter kickar och att tillfredsställa sitt narkotikabehov. Sökandet efter spänning ledde honom till narkotikan som han sålde och använde själv. Han berättar vidare om situationen hemma som har inneburit att ständigt få höra vad som är rätt samt fel men också hur föräldrarnas skilsmässa påverkade honom. I sökandet efter spänning blev han nyfiken på det otillåtna och förbjudna.

Respondent C dömd till 2 år och 2 månader, sitter inne för narkotikabrott, har allt som allt 12 års erfarenhet av fängelser, bland annat suttit inne på en av de grövsta. Som 14-åring flyttade han till Sverige och började arbeta. Han berättar vidare om flytten till Sverige och erfarenheten av flyktingförläggningen som stöttade honom och bidrog med materiella saker. Med strikt katolsk uppfostran var drömmen om ett yrke långt ifrån att bli kriminell. Det började med att han förlorade arbetsplatsen pga. företagets konkurs, därefter blev tidsfördrivet en fritidsgård. På fritidsgården fick han en vän som var i en ekonomisk knipa, och för att hjälpa honom utförde dem ett rån tillsammans. Det var första gången som C hamnade på en av de grövre fängelserna. Anstalten bidrog till ytterligare idéer för kriminalitet som ledde till 12 års erfarenhet av fängelser.

5.1 Förhoppningar inför framtiden

Fängelsevistelsen har inneburit funderingar kring livet utanför och den tid som dem går miste om med sina anhöriga. Möjligheterna inför ett normalt liv finns där menar internerna, men att framtiden får avgöra deras livsöden. Internerna var försiktiga med att ge löfte om sådant som ska uppnås i framtiden, pga. omständigheterna som framöver kan komma att ändra om i planerna. Deras framtidsplaner ser olika ut, men först och främst finns viljan till att slutföra behandlingen och sen får man ta itu med livet utanför när man väl befinner sig där. Exempelvis har respondent A planer på att arbeta med ungdomar som befinner sig i riskzonen för kriminalitet, dvs. han vill hjälpa dem innan de hamnar i fängelset. Respondent B ser på framtiden ett halvår framöver där främsta målet blir att upphöra med droger. C:s framtidsutsikter handlar om att studera ekonomi och flytta tillbaka till hemstaden.

Fängelset erbjuder påbörjande utbildningar som de intagna kan fortsätta med efter frigivningen. Fängelset bidrar till att öppna upp möjligheterna för dem intagna. Internerna ser möjligheterna i utbildning som leder till arbete och dem inser det hårda arbetet som krävs för att de ska lyckas. Resultatet visar att internerna väger över den ena livsstilen över den andra och att möjligheterna finns där men att de själva måste ta ansvar för att fullfölja dem.

Alla tre internerna gav intrycket av tilltro för 12-stepsprogrammet och verkar överens om att behandlingen kan ge de en knuff i rätt riktning. B: uttrycker

...jag behöver all hjälp som jag kan få ...

och fortsätter med:

...När narkotika kom en i livet- började kriminaliteten. Ställde upp när någon frågade om man ville med. Idag tänker jag inte så. Langade och tog själv. Allt annat var extra kick...

(Respondent B)

Han berättar vidare att han har flickvännens stöd och att detta är hans sista chans till att få förhållandet att fungera. B eftersträvar känslan av äkta och inte falsk kärlek som han upplever sig finna i droger. B vill vara lycklig utan "det där", som han själv uttrycker det under rubriken *Möjligheter till återanpassning*, men det har varit svårt att ta avstånd från det livet. Fortfarande försöker vännerna kontakta honom via hans mamma och flickvän.

...Få ta den tid det tar. Flickvän sen 5 år tillbaka. Har hennes stöd. Sista chansen till att funka. Drar ner folk med mig. Vill ha äkta kärlek. Inte det falska, proppa i sig droger...

(Respondent B)

Respondent A uttrycker sig om att hans omgivning som har lidit tillräckligt och inte ska behöva fortsätta med det.

... Föräldrar har lidit. Har en dotter, skärm av allt, ger tankeställare. Hoppas på att det blir bra... (Respondent A)

Tiden i fängelsemiljön har för honom inneburit att han gått miste om sin dotters första levnadsår, men han också förlorat tiden och umgänget med sina föräldrar. För respondent C tycks det handla om 12-stepsprogrammets innehåll som han tror kan hjälpa honom.

13 oktober gick jag med i 12- stegs behandlingen. Finns vettiga saker i programmet. Hur det går det ser man i framtiden. (Respondent C)

Med den inställningen upplevdes han som trovärdig och optimistisk inför framtiden. Antaganden om att det finns förnuftiga saker i programmet visar att behandlingen har påverkat hans tankesätt. Genom att tro på att något kan hjälpa inser man också att man har problem och att lösningen finns i behandlingen.

Respondent A uttrycker också ånger och vill inte fortsätta leva sitt liv som han tidigare gjort:

”...Inte roligt att torska. Fan valt att leva såhär. Vill inte skada andra människor som gör det här mot andra. Ge på er mig istället för svaga individer. Fegt. Ser mig själv som en jävligt skön snubbe. Handlar inte om egon...”

Straffet anser han sig vara förtjänt av eftersom han har kommit undan med andra brott tidigare.

...Men shit få sin del i det hela Man tar ansvar för sina handlingar... (Respondent A)

En mogen inställning där han ansvarar för sina handlingar och för att inse sina brister och misstag krävs en god självkänsla. Det arbetar man med på behandlingsavdelningen att stärka självkänslan och lyfta fram känslor som gör ont. När emotionerna lyfts fram och hanteras på ett konstruktivt på behandlingen så lär de intagna sig att bearbeta smärtan utan preparat som bedövar den.

Respondent 4 ur personalen anser att deras arbete bidragit med stärkandet av internernas självkänsla och tilltro:

... det handlar ju jätte mycket om självkänsla att tror på sig själv å sin egen förmåga ehm .. att veta hur jag ska prioriterar att lära mig hantera mina känslor så att jag inte brusar upp så fort jag känner en känsla. Många utav våra klienter har ju bedövat sig med både det ena å det andra å när det släpper så gör det förbannat ont rent ut sagt...

(Respondent 4)

Tillit till omgivningen, trovärdighet i programmet och ångerfullhet för sina handlingar blir nämnt vid flertal tillfällen under samtalets gång. Den största betydelsen har ångern av begångna brott, det påverkar hur den intagne ser på sina möjligheter inför ett normalt liv. Med det sagt visar ånger att den intagne känner skuld och tar ansvar för sina handlingar. Den intagne kommer lättare vara mottaglig för behandlingsprogrammet om han visar ånger och viljan till förändring. De intagnas egna uppsatta mål omfattar behandling av missbruket, vidareutbildning och arbete, dvs. sådant som krävs för att kunna återgå till ett normalt liv i samhället.

5.2 Saknad av det gamla livet

På frågan om internerna fortfarande frestas av den förflutna livsstilen blev svaren olika. Saknaden av snabba pengar, snabb njutning, och kicken som man får av den spontana livsstilen hade de delade åsikter om. Det finns ett behov av att berätta om gamla minnen och upplevelser, men på frågan om de vill tillbaka till det blev svaret tveksamt. Tvivelaktigheten beror på att de själva, deras familjer och vänner som utmattas psykiskt av deras beteende. Vännernas och anhörigs stöd påverkar internernas vilja till förändring till det bättre.

Respondent A har skuld känslor för sina handlingar, mest pga. av den tid som han har gått miste om med sin dotter och kompenserar det med att köpa materiella saker till henne. Förutom det skriver han brev och går ut och träffar henne under sin permission.

Respondent B:s drivkraft verkar vara hans mamma samt flickvän som har antytt att om inte förbättring sker kommer de att stänga ute honom ur sina liv.

Respondent A började med grova rån och ansåg sig vara duktig inom området. Nöjet fann han i att överlista polisen och uppleva:

...fan vad häftigt...". "Reste mycket. 'Jetset` liv. Lyxen. Frihet. Göra vad du vill. Drar till Spanien spontant, lever ditt liv helt enkelt. Ge det en chans. Men hur kommer det att se ut? Skruva en skruv på volvo. Gillar att inte veta vad som ska hända.

Intern A saknade mest de spontana aktiviteterna i vardagslivet. För honom och hans vänner var rån ett konstnärligt sätt att uttrycka sig på, de såg det komiska i att utföra ett brott utklädda till Ramones, pengarna var ett plus i kanten.

...Missbruk- förskjuter känslan till spänning i brott ... (Personal 2)

Åsikterna var delade bland personalen när det kommer till varför de ”returneras” tillbaka till fångvårdsanstalten. Personalen anser att det krävs fler misslyckanden och tidigare vistelser på fångvårdsanstalter innan man tar sig ur kriminaliteten. Överlag uppfattas personalens åsikt vara att det är internernas egen vilja som styr, det innefattar att internerna strävar efter att uppnå en plan för ett nytt liv. Denna möjlighet ges på behandlingshemmet där det finns tid för tankar och funderingar kring förflutna, dagsläget och framtiden. Respondent B har en bakgrund av grova rån samt narkotikabruk, han anser att det är kicken man får av handlingen som eftersträvas. Respondenten B menar att:

...Alltid behov av spänning... Det förbjudna- otillåtna...

Men han vill ändå inte tvingas bryta relationen till sin mamma och flickvän även om han saknar sitt gamla liv.

Jag behöver all hjälp jag kan få. (Respondent B)

De båda internerna saknar sin gamla livsstil och gamla vänner även om skuld känslor finns för svårigheter som de har utsatt sina familjer för.

Respondent C saknar ingenting från sitt gamla liv därför att större delen av tiden kretsade kring droger och med tiden försummade han styvdottern och sina syskon.

Egentligen inte. Mycket droger. Har en styvdotter, man var ute mycket missade tiden med syskonen i X..

Han menar också att chans till att söka arbeten har gått förlorad:

...Har att gör med hur arbetslösheten är i ett land. Behöver de folk ger de arbete. Sorterar folk. Om man jämför med mat: kyckling och lamm klart jag tar det som är bättre. Tusentals att välja mellan varför ta en från fängelset? (Respondent C)

Respondent C har förståelse för arbetsgivare som inte vill anställa en före detta missbrukare för att det finns andra utbildade människor som kanske förtjänar att få just det arbetet.

Den inställningen kan tyckas finnas hos personalen också där man har en förståelse för arbetsgivare som inte anställer före detta missbrukare men där det finns länder som kan tycka att detta är en tillgång med dem. Respondent 1 uttrycker sig:

...Man får försöka vända på det. I USA kan det vara väldig tillgång med en före detta missbrukare på en arbetsplats. Jag vet inte själv om jag anställt en...

Vidare uttryckte han att han har sökt fler hundra arbeten men har förståelse för att arbetsgivare inte ger före detta intagna arbeten när de väl kommer ut.

Denna människa har enormt behov av att hjälpa till och finnas där för de som behöver stöd, ett stöd som han förmodligen saknade i sina busiga ungdomsår. Det stöd som han saknade försöker han kompensera genom att ställa upp för andra.

Respondent 4 säger att ungdomar som första gången är dömda på en anstalt återkommer, men på behandlingsavdelningen glorifieras inte missbruk och kriminalitet.

...ooo det som kan vara bra med anstalter det e nog faktiskt att det kan rädda liv. Att om de inte hade åkt in så kanske de faktiskt hade ...inte levt idag så destruktivt kan det vara på utsidan...

Detta intygas av internen B som anser:

Sista rånet var rop på hjälp.

...Ett fängelsestraff är för samhällets tjänst. Fler begått brott om inte fängelsestraffet avskräcker. Vi har faktiskt en skyldighet att verkställa en dom. Vi behöver fängelse för att alla inte ska göra som de vill... (Respondent 3)

På frågan om möjligheten finns för återfall bland de som sitter inne nu blev svaret

...Ja det kan man säga är fakta. Det vet ju alla. Faktiskt bara deras vilja som styr det...

(Respondent 3)

Sammanfattningsvis finns medvetenheten bland intagna och personalen om återfallen. Men på behandlingsavdelningen kan man få stöd och hjälp men då ska man vara mottaglig för den.

5.3 Möjligheterna till återanpassning

I korthet menar respondenten A att människor blir bittra av vardagslivet och inser själv att det kommer bli påfrestande att avvänja sig från spontana livsstilen. Respondent B har en vilja att försöka sluta med narkotika men säger i samman mening att han behöver fortsatt tid och stöd efter behandlingen för att bli frisk. Respondent B verkar se upp till respondent A, då han säger att med respondent A kan man tala med om det mesta bland annat om känslor. Genom att finnas där för varandra kan det hjälpa dem i deras behandling.

Respondent C menar att möjligheterna finns men att han efter frigivningen måste hålla ett avstånd från fester där droger förekommer.

Vidare hävdar respondent A att det är det monotona som driver en till återfall,

...gillar inte det monotona, det "vanliga". Jävligt svårt att se sig själv i `det där`...

(Respondent A)

samtidigt uttrycker A ångerfullhet gentemot de som har råkat illa ut pga. av hans handlingar:

... Inte roligt att torska. Fan valt att leva såhär. Vill inte skada andra människor som gör det här mot andra. Ge på er mig istället för svaga individer. Fegt. Ser mig själv som en jävligt skön snubbe.

Respondent C exemplifierar med fest där det plötsligt finns droger omkring som frestar till återfall:

...1+1= 2. Socker blir inte salt...(Respondent C)

Citatet är en tolkningsfråga men enklare uttryckt kan man inte göra om en färdig formel eller tillsats utan att man tillsätter något till den. Med andra ord håller han sig ren från narkotika om den inte tillkommer på festen.

På frågan varför narkotika började förbrukas svarade respondent C:

92 avled min mamma. Började knarka.

Moderns bortgång bidrog till att hans verklighetsflykt i narkotikan. Möjligheter för återanpassning beror på om fler motgångar som leder honom tillbaka till dåliga vanor som leder till återfall.

Beror på relationen. Missbrukare i familjen innebär stor chans att de faller tillbaka. Kommer man från en god familj så kan det fungera. Eller stjälp med, om det är dåligt i familjen. Tillfällig motgång, dödsfall. Festar till det och från att ha varit nykter tar en öl. För vissa har motgångar fått en att vakna till (festar till det), har man fått hör när man pratar med folk.
(Respondent 2)

Respondent A jämförde tidigare situation på fängelser utan 12 stegs behandling. På den andra anstalten anser han att man blev respekterad.

...I X fick man kolla sin rygg hela tiden. Men de respekterar en där- också jävligt snedvridet...
(Respondent A)

Respondent 4 uttrycker sig om ett kampspel som sker på fångvårdsanstalter:

...ja dels är det ju en kamp där man ska hävda sig så man inte blir trampad på nu kan ju inte jag det spelet men det e den uppfattningen jag har ehm.. men o sen så aa alla det e ju sånt man pratar om. På behandlingen så blir det mer jag förstår det som att de e lite trött på det tugget, de vill inte höra att, de vill inte hålla på att prata om det å glorifiera missbruk och kriminallitet för det e ju inte så himla bra så att....

Det blir svårt att undvika omgivningen för att vänner utanför fängelset väntar på en och försöker återuppta kontakten via ens familj, citerar respondent B:

... Barndomsvänner jobbigt att bryta med de.

Man är inte färdig efter att man har behandlats med 12 steg utan man behöver fortsatt tid och stöd för att förbättras. Stödet kan vara familjen men också övervakare. Citerar respondent 1:

...Vi släpper inte de utan frivården tar över. Lekmannen är en god vän i omgivningen som är övervakare. Stödjande funktion som rapporterar till stödpersonen. Alla står under ett års

övervakning. Övervakningstid, men det är inte alla som får en professionell övervakare. Dels en tjänsteman och lekmanövervakare...

5.4 Orsaker till återfall

Stödet från omgivningen handlade om att de svek sig själva och upplevde svek från omgivningen. Bråk med föräldrar och partners leder till att man går tillbaka till gamla vänskapskretsen. Man är försiktig med vem man litar på, det är något som man har lärt sig i den kriminella världen.

... Försiktiga med människor i `vanliga världen` sviker en. Shit här också`. Bättra min egen väg. Vill jag bli hederlig så blir jag det... (Respondent A)

De förebyggande insatser som personalen bidragit med: omfattar att stärka en bra och trygg omgivning för den intagne genom att i dagsläget hålla kontakten med familjen och försöka få familjen att komma på besök till fängelset. Familjen erbjuds att vara med vid enstaka tillfällen under 12 stegs behandlingen.

Respondent 1 menar att det viktigt med personer som stödjer den intagne:

Alltså alla friska faktorer som finns i ens liv försöker vi förstärka. Är familjen ett stöd försöker vi få de att komma på ett besök. Vi jobbar med nätverk med hur familjen ser ut, myndighet och vänner. Försöker jobba med ens nätverk och förstärker det positiva och bryta det negativa. Missbrukar man och går till kompisar, klart man hamnar där igen.

För att respondent B skall bevara sina friska faktorer dvs. omgivning som kan hjälpa en ifrån missbruk och kriminalitet, betyder det att relationen till hans mamma och flickvän måste stärkas:

Stänger (mamma och tjej) av känslor om jag går tillbaka till gamla livet.
(Respondent B)

Familjen kan bidra med stöd där man visar att man inte accepterar kriminella och missbruks beteende. Men omvänt kan också konflikter med anhöriga leda till att man söker sig tillbaka till vänner och missbrukar igen.

...Tätt inpå- smådiskussioner- smågräl har lett till att man söker sig till kompisar och knarkar hårt igen. Står mamma nära, tufft.. (Respondent B)

Han hoppas på att han lämnas ifred av sin omgivning för de kommer inte acceptera hans nya livsstil som utesluter droger ur hans liv:

... Vänner försöker få kontakt via mamma och flickvännen.... (Respondent B)

Vidare berättade respondenten C om en vän som försökt hjälpa honom under ett år. Hans vän tillbringade tidiga morgnar och hela dagar för att försöka lär ut C om aktier. Hans vän blev besviken för att C hade saboterat för sig själv och C medger att han har svikit både sig själv och sin vän:

...Hade jag hållit mig till mina vänner hade jag inte hamnat här...

Han kämpade i ett år med mig. Känns tungt...(Respondent C)

6. Analys

I analysen kopplas frågorna och svaren om förhoppningar inför framtiden, saknad av gamla livet, möjligheterna till återanpassning och orsaker till återfall till teorierna om avvikelse, stämpling, emotionell, symbolisk interaktionism. Analysen kommer också omfatta makt- och normbegreppen.

6.1 Förhoppningar inför framtiden

Internerna gav intrycket av en positiv inställning till 12- stegsprogrammet och de hoppades kunna förändra sin livsstil. Alla tre påverkas av anhörigas stöd och vill förändra sig genom att fullfölja behandlingsprogrammet.

Thomas Scheff (1994) hävdar i sin teori att samhället sammanhålls med *sociala band* som rymmer emotionerna stolthet och skam. Respondent A uttrycker skuld känslor för att ha förlorat det sociala bandet till sin dotter under hennes första levnadsår. Han känner främst skam för att han sitter inne och för att han inte får träffa sin dotter så ofta som han hade velat. För närvarande upplever han *öppen odifferentierad skam* i förhållande till sin dotter som innebär att han exempelvis uppslukas av skuld känslorna över att sitta i fängelse. Hans relation till dottern kan för tillfället vara *över differentierad*, med andra ord ostabil. Respondent A strävar efter en god relation till sin dotter och försöker kompensera sin frånvaro med att skicka brev och träffa henne så ofta han kan. Genom det kan han komma över skuld känslorna och släppa den *underdifferentierade skammen*. Relationen mellan honom och hans dotter är inte *optimalt differentierad* men kan försöka nå allteftersom hon blir äldre. För närvarande är det ett instabilt socialt band, då distansen är stor mellan hans egna behov och hans dotters.

Som tidigare nämnts under teoriavsnittet (s. 9) hotar skam, men stolthet bevarar, det sociala bandet. Genom att erkänna för sig själv och omgivningen att man behöver hjälp sker i samtycket *samklang* mellan en själv och ens omgivning. Denna effekt kan hänvisas till respondent B:s svar om hans mor och partner som var avgörande faktor för att han ska fullfölja behandlingen. Bandet upplevdes hotat eftersom flickvännen och modern hade för avsikt att bryta kontakten med honom om han inte förändras till det bättre. Hans anhöriga använder hotet som ett försök till att motivera honom till förbättring; han ska vara medveten om att hans beteende inte accepteras av hans anhöriga och behöver förändras. Respondent B har som mål att sluta med narkotikan och säga upp kontakten med den gamla umgängeskretsen. Han behöver bryta ett socialt band för att bevara ett annat, dvs. relationen till flickvännen och modern. Relationen bevaras när den är *optimalt differentierad* dvs. när man har balans mellan egna behov och exempelvis familjens.

Relationen mellan respondent B och hans föräldrar har förstärkts och han upplever sig känna stolthet även om han sitter inlåst på fängelset. 12-stegsprogrammet har bidragit till att stärka självkänslan som blir ännu starkare om han lyckas fullfölja programmet. Detta tycker jag stämmer in på alla internerna, för genom att fullfölja programmet kan de känna att de klarade detta och vill inte gå igenom alltihopa en gång till. För att återgå till Ekbohm (1999)

om uppfostran och hur det påverkar barns beteende, så har jag en tvådelad åsikt om det resonemanget. Å ena sidan hade alla tre internerna en god uppfostran enligt dem själva med mer eller mindre mycket kärlek, å andra sidan kanske föräldrarna missade att bygga upp barnens självkänsla. Det andra resonemanget är att internerna inte vill skylla på föräldrarna för sin kriminallitet utan är medvetna om att de har sig själva att och skylla för sina handlingar.

Respondent A har ett behov av att försvara kriminella mot andra kriminella, det verkar vara en hedersmoral för honom, enligt mig. Ungefär som Robin Hood ”ta från de rika och fördela de bland de fattiga”. ”...*Inte roligt att torska. Fan valt att leva såhär. Vill inte skada andra människor som gör det här mot andra. Ge på er mig istället för svaga individer. Fegt. Ser mig själv som en jävligt skön snubbe...*” menar respondent A. Moralen innebär att försvara svaga individerna genom att hämnas på de starka. Som respondent A beskriver det verkar man vara uppslukad av kriminaliteten där man inte kan urskilja sig själv som individ i förhållande samhället, även kallat *under differentierad*. För att man har ett starkt band till sina vänner och vill beskydda dem även om det urartar till en brottslig gärning.

Respondent A vill hjälpa andra ungdomar innan de hamnar på fängvårdsanstalt. Han vill förhindra dem från att hamna i samma situation som han själv genom att skapa ett socialt band till dem. Han vill bli ungdomarnas vän och rådgivare där han kan avråda dem från att hamna i den kriminella världen.

Respondenten C har som ambition att studera ekonomi när han kommer ut. Han anser ändå att framtiden får avgöra vad som kommer att ske då möjligheterna finns där, men det blir upp till honom vad han väljer att göra med dem. Trots 12 år mer eller mindre på fängvårdsanstalter och många jobbansökningar ser han ändå möjligheter till återanpassning.

Förlorar internerna kontakten med sina anhöriga kommer det att ge upphov till *förbipasserande skam*, det kan vara förnekandet av emotionerna dvs. skam eller stolthetsemotioner. I internernas situation finns undertryckta känslor och undertryckt komplexitet för att de väger den ena livsstilen med den andra. Å ena sidan har de viljan till förändring och å andra sidan är det kanske lättare att återvända till kriminaliteten. Hur en före detta kriminell reagerar på problematiken inför framtiden avgör det hans strategi för förändring. Med det sagt så kan familjens och sanktioners påtryckningar leda till internens positiva förändring eller till återfall. Om man inte står i samhället och följer dess lagar får man stå utanför och finna gemenskapen bland avvikarna, enligt Becker (2006). Den som gör en avvikande handling från gruppens normer kallar Becker (ibid.) för en *avvikare*. Den moralen

kan finnas hos internerna, dvs. att de tycker sig enbart vara bra på att avvika från samhällets normer genom att vara kriminella.

Sammanfattningsvis ligger ansvaret hos internerna själva för att målen ska verkställas eller inte. Beroende på behandlingens effekt och varaktighet sker förändringen hos dem, men den svåraste utmaningen blir för dem att avvänja sig från sitt gamla liv. När internerna inte får en ny chans att återvända till arbetsmarknaden blir risken stor för återfall. För att försöka återgå till ett normalt liv blir deras så kallade friska faktor, som exempelvis familj eller myndighetspersonal, viktiga för dem. Förebilder blir också personer som internerna inte vill svika, och dessa förebilder kan vara någon ifrån personalen. Enligt Becker är det samhället, de sociala grupperna, som avgör vilkas överträdelser av regler som utgör avvikelsen. För att samhället har stämplat dem som avvikare har internerna accepterat stämpeln och känner att de kanske bara duger som kriminella. Förebilder ur personalen kan vända denna process genom att förstärka internernas positiva egenskaper och försöka skapa en kontakt med dem, något som respondent 3 ur personalen tyckte var viktigt. Jag återkommer till varför personalen tycker det är viktigt med förebilder under 6.3 *Möjligheterna till återanpassning*.

6.2 Saknad av det gamla livet

Stämplingsteoretiker anser att brottsligheten orsakas av samhällets reaktion på de negativt stämplade individerna (s. 6). Före detta kriminella bär på en negativ stämpel och det begränsar deras möjligheter, exempelvis på arbetsmarknaden. Ur *symbolisk* mening kan omgivningens negativa inställning komplicera internernas återanpassning till ett normalt liv. Intagna upplever sig stämplade och dömda av andra samtidigt som vänner hör av sig till anhöriga och vill återuppta kontakten. Det upplevs svårt att bryta kontakten med gamla kriminella vänner. Men lika svårt upplevs återupptagandet av kontakter med gamla icke kriminella vänner som tidigare stöttat en.

Stämplingens effekt kan relateras till respondenten A:s resonemang om det vanliga livet: "...fan vad häftigt...". "Reste mycket. 'Jetset' liv. Lyxen. Frihet. Göra vad du vill. Drar till Spanien spontant, lever ditt liv helt enkelt. Ge det en chans. Men hur kommer det att se ut? Skruva en skruv på volvo. Gillar att inte veta vad som ska hända".

Lewis teorier kan knytas till respondent 2 om förnekelsen av missbruk som ersätts med ett ständigt sökande efter spänning. Missbruket förnekas i *öppen odifferentierad skam* och ersätts med spänning i brott. Förnekelse av missbruk i kombination med att bära stämpeln före detta missbrukare och kriminell påverkar deras självkänsla.

Internernas självkänsla påverkas negativt när de inte får arbetsmöjligheter eftersom de av arbetsgivare inte anses vara arbetsdugliga. Respondent C hade enligt egen uppgift blivit nekad 200 arbeten men hans självkänsla tycks inte berörd av det. Han anser att en examinerad person borde få företräde till arbetsplatser. Vidare säger han att: “ ...*Har att gör med hur arbetslösheten är i ett land. Behöver de folk ger de arbete. Sorterar folk. Om man jämför med mat: kyckling och lamm klart jag tar det som är bättre. Tusentals att välja mellan varför ta en från fängelset?* (Respondent C). Den inställningen, menar stämplingsteoretikerna, leder till en ond cirkel och återfall.

Becker (2006) definierar *avvikelse* som en offentliggjord stämplad överträdelse vars resultat grundar sig på eget och andras initiativ, där man som kriminell har *stämplast* offentligt pga. ett brottsregister. Stämplingsteoretikerna menar att omgivningens reaktion på beteendet, eller exempelvis ett brottsregister, har stor betydelse för det som Becker (ibid.) säger om den avvikande handlingen, dvs. den finns där när någon annan påpekar avvikelsen i den. Om fler arbetsgivare ansåg att före detta missbrukare tillför en annorlunda erfarenhet på arbetsmarknaden skulle fler anställa dem. Som respondent 1 uttryckte det”...*Man får försöka vända på det. I USA kan det vara väldig tillgång med en fd. missbrukare på en arbetsplats. Jag vet inte själv om jag anställt en ...*”.

Respondent C saknar inget av sin gamla livsstil för att det under den perioden fanns för mycket narkotika omkring honom. Det kanske innebär att han förnekar saknaden till det förra livet som han levde, eller vill han ta avstånd från allt som det gamla livet påminner honom om.

Respondenterna A och B ansåg däremot att de saknade pengarna, friheten och spontaniteten i sitt gamla liv. De uttrycker båda en vilja att komma bort från det gamla, men att det kommer bli svårt.

Respondent A har ett behov av att stötta och hjälpa andra och han uppmuntrade aldrig någon att bli kriminell. Han försöker ställa allting till rätta genom att handla ”rätt” dvs. hjälpa någon men inom fel område. *Stämplingsteoretiker* skulle förklara hans handlingar med att han har utsatts för avvikandets stämpel och försöker hantera det genom att beskydda andra så att de inte blir stämplade som avvikare. Becker (2006) menar att när man blir en grupp på fler som följer samma moral förvandlas *avvikelsen* till en gemensam moral.

”...*Ett fängelsestraff är för att samhällets tjänst. Fler begått brott om inte fängelsestraffet avskräcker. Vi har faktiskt en skyldighet att verkställa en dom. Vi behöver fängelse för att alla inte ska göra som de vill...*” (Respondent 3) Han menar som Foucault (1987) att även om fängelsesystemet som institution förenar många delar så som personal, fängelse som

institution, normer som uppmanar om att man straffas om man inte följer dem (se sida 8) finns problematiken i återfallen. Det innebär att det finns en grupp människor som inte bryr sig om dessa ordningar som finns i samhället utan väljer att falla tillbaka till kriminaliteten.

För att sammanfatta så handlar det nämnda saknad av det gamla livet om internernas tankemönster som bör förändras hos dem själva. Andra har stämplat dem som kriminella och de har accepterat den stämpeln för att det har blivit en del av deras identitet. Även om internerna saknar sitt liv behöver det inte leda till återfall. Ingen av dem saknade ju detta att skada andra utan snarare fanns avsaknaden av pengar, frihet och spontanitet.

6.3 Möjligheterna till återanpassning

Enligt Mead utifrån Chicagoskolan inom den *symboliska interaktionismen* påverkas individens identitet av omgivningen. Från början har de tre internerna uppfostrats av sina familjer om rätt och fel handlingar. Den sekundära omgivningen från den kriminella världen bidrog till deras kriminella identitet, något som både respondenten A och C hävdar. För respondent B fanns den kriminella identiteten redan bland barndomsvännerna.

Respondenters svar på frågan om möjligheterna till återanpassning blev att tillfälliga motgångar kan bidra till att de sviker sin omgivning och återvänder till det gamla livet. Respondent A inser svårigheten i att avvänja sig från den spontana livsstilen, med motiveringen att det krävs en förändring om han ska kunna leva ett normalt liv tillsammans med sin dotter. Respondent B har viljan att sluta missbruka men anser att han behöver fortsatt stöd och tid efter behandlingen för att lyckas hålla sig ren från narkotikan. Respondenten C vänder besvikelsen över sig själv till något positivt där han vill studera ekonomi när han kommer ut.

Enligt den *symboliska interaktionismen* skapas medvetandet och jaguppfattningen i samspelet med andra. Internernas omständigheter innan de blev kriminella kan sammanfattas med att alla sökte sig till något utöver det vanliga livet. A var uttråkad och sökte efter spänning, B följde med barndomsvännerna och C hamnade med fel umgänge som slutade med första erfarenheten av anstalten.

Utifrån Kuhn utgår från Iowaskolan som innebär att individen styrs av det egna beteendet och inte av omgivningens. Med det sagt hade alla tre internerna ett val innan de begick brottsliga handlingar. Deras jag interagerade med den sociala strukturen inom den kriminella världen och det var främst deras vilja, och inte påverkan från omgivningen som fick dem att begå brott. De ansvarar för sin (symboliska) interaktion med andra. Ur båda perspektiven skedde

ett socialt samspel mellan dem och den kriminella världen, där internerna var i interaktion med brottsligheten.

Omständigheter som tristess och umgänge med fel personer eller barndomsvänner resulterade i en plats på fängelset. Om respondenternas medvetande och jaguppfattning hade prövats i tidigare barndomsår eller ungdomsår med vardagliga problem och konflikter hade de kunnat lära känna sig själva bättre. Jag menar att om man inte utsätts för prövningar i livet, om man inte behöver ta itu med konflikter hemma eller i skolan- då lär man inte sig själv hantera konflikter. Istället sker det kanske i en kriminell omgivning.

Respondenten C flyttade som 14-åring hemifrån och fick lära sig sköta hushållssysslor, något som tidigare sköttes av modern och systerarna. Han medger att det upplevdes chockartat att som 14-åring flytta till Sverige då det inte fanns en ordentlig struktur i hans liv. På fängelser ges struktur, läran om etikundervisning, hushållssysslor etc. som en förberedelse inför livet utanför. Vid sidan av det finns behandling i form av att öppna samtala om känslor, något som man tidigare inte vågat göra med vännerna. Respondent B erkänner att han tidigare inte samtalat om känslor med vännerna för att det gjorde man inte. Därför nämns modern och flickvännen ett flertal gånger för att det verkar för honom vara stöttepelare som han vänder sig till när ämnet känslor behöver uttryckas.

Alla tre respondenterna nämner kvinnligt stöd som mer eller mindre nödvändigt för ett fortsatt normalt liv. De kanske upplever sig ha ett särskilt band till sina mödrar som de inte har haft till fadern. Det kanske var relationen till fadern som saknades i deras liv och något som dem är villiga att arbeta för i dagsläget. Respondent A och B:s mödrar gav aldrig upp hoppet om dem, och relationen tycks ha blivit starkare av att de sitter inne. Anhöriga får tillfälle till att besöka och vara med någon gång under behandlingsprogrammet för att se hur det fungerar. Det kan vara bra att vara ifrån varandra och träffas med jämna mellanrum för att stärka relationen. Men för att det sociala bandet, relationen, ska bevaras under uppdelning behövs balans mellan närhet och distans, enligt Scheff (1994). Beroende på om *öppen odifferentierad skam* visas då man samtalar öppet om skam, bevaras relationen i *samklang*. Båda parterna upplever i samklang med varandra stolthet och relationen skapar närhet.

”... *Beror på relationen. Missbrukare i familjen innebär stor chans att de faller tillbaka...*”, enligt respondent 2 ur personalen. Återigen öppnar relationen till anhöriga upp möjligheterna till återanpassning. Men personalen kan också bidra till återanpassning till samhällets krav under tiden som internerna behandlas. Respondent 3 menar att han försöker vara en förebild för internerna och på så sätt påverka dem till det bättre. Som tidigare nämnts under temat 6.1 *Förhoppningar inför framtiden* så behöver de en förebild att se upp till, som en motivation till

att förändras. Vidare menar respondent 3 ur personalen att han hade velat ha tillbaka möjligheten att umgås med internerna ute istället för att vakta dem bakom stängda dörrar. Den möjligheten fanns tidigare, dvs. att vistas utomhus och hitta på olika aktiviteter med de intagna. Den kontakten som personalen får med en intagen kan bidra till att de ser upp till honom och tänker att så vill jag också leva mitt liv. Det blir en uppåtgående spiral som kan inspirera flera att lägga ned kriminaliteten och fokusera på att leva ett normalt liv, enligt respondent ur personalen 3.

Sammanfattningsvis behövs en förebild för att de inte ska tappa motivationen till att förändras till det bättre och kunna anpassa sig till samhället.

6.4 Orsaker till återfall

Stödet från omgivningen kan vara både positivt och negativt beroende på vilka personer som internerna väljer att vända sig till (jag återkommer till detta längre nedan). Om de väljer att umgås med gamla kriminella vännerna från förr sker återfall. Gamla kriminella vänner som väntar utanför förväntar sig ofta att man ska fira frigivningen, det börjar med en fest där en sak leder till en annan. Även om inget festande förekommer så förväntar sig de gamla vännerna att man ska fortsätta med den gamla livsstilen som innebär nya brott. Men om de frigivna omger sig med människor som exempelvis den stöttande familjen blir kanske risken mindre för återfall. Dock om familjen pressar internerna för mycket så finns det risk för återfall därför att det sker ständiga påtryckningar mellan de själva och deras familj.

Foucaults (1987) teorier om *makt* och *normer* hör ihop med Beckers (2006) teori om avvikelser. Båda omfattar reglering av ett beteende med normer, men Foucaults (1987) makt och normer omfattas i ett större samhällsperspektiv. Förr i tiden torterades kroppen som bestraffning för ett brott. Men idag ska man få dåligt samvete över sitt brott. Straffet i sig blir att man frihetsberövas och isoleras från omgivningen. Orsakerna till återfall handlade förr om omgivningens påverkan där konflikter med föräldrar och partners leder till att man går tillbaka till den gamla vänskapskretsen. Det innebär att det gynnar internerna att bli berövade sin frihet och isolerade från sin omgivning för att de behöver börja om från början och komma helt bort från det gamla livet. Jag har nämnt under teoriavsnittet (s. 8) att förändring kan ske om internerna avbryter kontakten med omgivningen, enligt Foucault. När internerna sitter inne i fängelset får de chansen att tänka om och påverkas då inte negativt av omgivningen eftersom de inte är i kontakt med den gamla kriminella omgivningen.

För respondent C handlar det istället om att hitta tillbaka till sina gamla vänner: ”...*hade jag hållit mig till mina vänner hade jag inte hamnat här...*”. Som Foucault (1987) uttryckte

det förblir kriminaliteten densamma, fängelse leder till återfall och i fängelset sker undervisning i brott. Men man får inte glömma att den som överträtt lagen förbli brottsförbrytare även om man inte hamnar i brottsregistret. Genom att hamna i brottsregistret *stämplas* man som brottsling. Det skulle Foucault (1987) kalla för maktutövning där man följer lagarna för att inte bestraffas med sitt namn i brottsregistret.

Respondent B menar att stödet finns hos hans anhöriga, men om det leder till konflikter vänder han sig till sina vänner som drar ned honom igen. *”...Tätt inpå- smådiskussioner-smågräl har lett till att man söker sig till kompisar och knarkar hårt igen. Står mamma nära, tufft...”* Det innebär att han måste reflektera över sig själv och sina handlingar inför framtiden. Utrymme för funderingar brukar inte finnas i stundens hetta, och behandlingen bidrar med att lära dem hur de ska hantera situationer av svaghet. Lärdomen i sig kan bidra till hans styrka och ökad självkänsla. För att om han genomgår behandlingen och släpps fri kan han känna att han klarade det. Något som tar lång tid att bygga upp blir svårare att bryta ned, ungefär lika svårt som missbruket bryts ned.

Alla interner speglar enligt Kuhn att man styr över sina egna handlingar i förhållande till den sociala strukturen. I dagsläget kan de ta hjälp ifrån varandra, samtala om känslor och lära sig något om varandra. Men de kanske inte vill bli vänner med varandra. A och B verkar vara bra vänner. På så sätt blir de ett stöd för varandra. Men respondent C ansåg att han inte var där för att skapa sociala band till andra utan att bli frisk.

Sammanfattningsvis kan de bara hjälpa sig själva. 12- stegsprogrammet finns där som stöd för att de ska bli hjälpta på traven, men livets motgångar påverkar hur de ska anpassa sig och hantera sitt normala liv.

7. Sammanfattande reflektion

I bakgrundsavsnittet nämnde jag återfallsstatistiken och Ekboms samband mellan barns aggressiva beteende och deras uppfostran som har lett till kriminallitet. Det som saknas i uppfostran omfattar gränser och struktur för att stabilisera barnens inre kärna, deras självkänsla. Om barnen får få eller för stränga gränser bidrar det till obalanserad självkänedom, enligt Ekbom (1999). De tre intagna växte upp med mycket kärlek och god uppfostran där båda föräldrarna har mer eller mindre funnits där för dem. Föräldrarnas uppgift

har varit att lära dem om vad som är rätt och fel men i slutändan måste man ta man ansvar för sina handlingar.

I följande studie har kvalitativ forskningsintervju tillämpats. Det har funnits en problematik kring huruvida undersökningens empiri ska omfatta både intagnas och personalens uttalanden eftersom frågeställningen enbart utgick från internernas subjektiva verklighet. För mig var det viktigt att belysa personalens arbete med intagna. Deras arbete ska tillföra möjligheterna till de intagna och då syftar jag på kontakter som personalen kan förmedla till internerna. Det blir upp till intagna att själva kontakta myndigheter som exempelvis socialen, men personalen kan vara där, stödja och förmedla kontakter till intagna. Deras arbete är och förblir viktigt i den mån att de ska försöka minska återfallen med de medel som finns att använda.

En annan problematik blir att vara källkritisk mot intervjuerna utan att det påverkar empirin där alla respondenterna tenderar till att framhäva en positiv bild av sin position. Exempelvis tror både personal och intagna på 12- stegsprogrammets effekt och kommer därför att propagera för behandlingen. Det svåra var att hitta en balans mellan respondenternas uttalanden och min egen uppfattning där min uppgift blir att tolka det som sagts.

Resultatet visar att de intagna har en positiv framtidssyn där två av dem saknar delar av sitt gamla liv, men där den tredje inte tycks hålla med om saken. Även om de saknar vissa delar av sitt liv så visar de också ånger för den skada som de orsakat sina anhöriga. Med det sagt verkar inte främsta målet vara att fortsätta genomföra fler brott utan det handlar snarare om att arbeta med att stärka relationen till sina anhöriga. Våld och annan aggressivitet kopplas oftast till kriminalitet och om de trots 12-stegsprogrammet skulle återfalla kan det innebära att dem inte tar lika stora risker och kanske inte blir lika våldsamma som tidigare för att de har annan kunskap med sig. Den kunskapen kanske får dem att tänka till en extra gång innan de begår ett brott och återfaller. Det kan finnas anhöriga eller personal som påverkat de intagnas självkänsla och de personerna vill man troligen inte svika.

Det kan finnas förklaringar till varför resultatet ser ut som det gör, dels för att de intagna själva befinner sig i en komplex situation med stark vilja att förändra sig till det bättre, men också en evig kamp med att behandla sitt beroende. Det handlar också om ekonomin, där man kanske inte vill använda socialbidrag utan vill försörja sig genom att skaffa arbete. Det blir problematiskt då exempelvis arbetsgivare är snåla med arbeten till före detta intagna på fångvårdsanstalten pga. att man hellre ger arbetet till någon som inte står med i ett tidigare brottsregister. En sådan stämpling är straff nog för internerna på fångvårdsanstalter, enligt

mig. Straffade blir nog alla medborgarna när en människa begår brott, både brottsoffer och gärningsmän.

Allra kämpigast blir att avsluta kontakten med vänner som i dagsläget försöker kontakta de intagna via familjen. Därmed inte sagt att det blir lättare att återuppta kontakten med de vänner som man haft innan man hamnade i den kriminella världen, jag syftar till vänner som försökt hjälpa en bort från kriminaliteten.

För att sammanfatta analysen så handlar det om att man känner saknad och starkare relation till sina anhöriga. Kvinnorna i deras liv, så som mödrar, döttrar och partners, kan påverka dem till att förändras och fullfölja 12-stepsprogrammet. I analysen nämns den symboliska interaktionismen utifrån Chicagoskolan, teori som kritiseras av mig för att man till en viss del påverkas av sin omgivning men samtidigt har man en egen vilja som bestämmer ens beteende, något som Iowaskolan förespråkar. Det blir viktigt att framhäva detta i min undersökning, för att internerna har egen vilja till att förbättras där 12-stepsprogrammet finns som hjälp. Men det blir upp till dem själva att hålla sig bli rena från narkotikan utanför fängelset.

Nästa problem blir att accepteras av samhället som före detta kriminell och missbrukare. För att bli accepterad av andra behövs tillit och det kan vara svårt för arbetsgivare att lita på en före detta kriminell. Enligt min mening borde det finnas bättre lösningar än att neka dem arbeten. Som människa behöver man känna sig sedd och arbetsduglig för att vara en del av samhället.

Internerna beskriver att omständigheterna har påverkat utvecklandet av deras kriminalitet. Flytten till Sverige, konflikter med föräldrar, inslag av uttråkning som ledde till umgänget med människor i den kriminella världen. Men trots oron inför omständigheterna kring framtiden ser internerna på livet efter frigivningen med ambitionen att fortsätta studera och skaffa sig ett arbete. I grund och botten behöver deras vilja stärkas så att de slutar missbruka och slutar begå brott.

Personalens arbete består bl.a. att besluta om var den intagne ska hamna, dvs. på normal- eller behandlingsavdelningen. Normalavdelningen erbjuder också brotts- och missbruksprogram, men inga 12-stepsprogram. Personalen försöker möta de intagnas behov och deras vilja till förändring. Avgörandet för vilken plats som tilldelas till intagna hur motiverade och mottagliga de intagna är för 12-stepsprogrammet dvs. personalen kan antingen neka eller bevilja dem en plats på behandlingsavdelningen. Detta för att ge plats åt dem som verkligen behöver hjälp och vill förändras.

Rapporten skriven av Danielsson (m.fl. 2009) visar att gruppen med interner som behandlas med 12- stegsprogram statistiskt minskar i återfall. Alltså tenderar avskiljning mellan två olika avdelningar, där man enbart bedriver 12-steg på en av dem, att ge effekt eftersom huvudsyftet där omfattar nykterhet från missbruk.

På båda avdelningarna bidrar fängelsets programverksamhet och säkerhet till att motverka de intagnas kriminalitet. Fängelsets syfte blir att öppna upp möjligheter för deras nya liv efter frigivningen men, som Foucault uttryckte det, handlar det också om att de som sitter i fängelset "betalar sin skuld till samhället".

Faktum kvarstår att det finns en problematik i återfallen och frågan blir om man ska skylla på staten och samhället som kanske har svårt att acceptera före detta brottslingar eller om brottslingen ska ta eget ansvar och försöka anpassa sig med de möjligheter som finns i samhället.

Källförteckning

Angelöw, Bosse, Jonsson, Thom, *Introduktion till Socialpsykologi*, Studentlitteratur, 2000 (1990).

Becker, S. Howard, *Utanför Avvikandets sociologi*, Lund: Arkiv förlag, 2006 (1963)

Carle, Jan, Björn, Nilsson, Alvaro, L. José, Garrido, Alicia, *Socialpsykologi Bakgrund, teorier och perspektiv*, Lund: Studentlitteratur, 2006

Denscombe, Martyn, *Forskningshandboken- för småskaliga forskningsprojekt inom samhällsvetenskaperna*, Buckingham och Philadelphia: Open University Press, 2000 (1998)

Ejlertsson, Göran, *Enkäten i praktiken*, Lund: Studentlitteratur, 2005 (1996)

Ekbom, Thomas, Engström, Gunnar, Göransson, Birgitta, *Brott, straff och kriminalvård*, Stockholm: Natur och Kultur, 1999

Foucault, Michel, *Övervakning och straff*, Lund: Arkiv förlag, 2003 (1987)

Gubrium F. Jaber, Holstein A. James, *The new language of qualitative method*, New York: Oxford University Press, 1997

Kvale, Steinar, *Den kvalitativa forskningsintervjun*, Lund: Studentlitteratur, 1997

Lundahl, Ulf, Skärvad, Per-Hugo, *Utredningsmetodik för samhällsvetare och ekonomer*, Lund: Studentlitteratur, 1999 (1982)

Sarnecki, Jerzy *Introduktion till Kriminologi*, Studentlitteratur, 2003

Scheff J. Thomas, *Microsociology Discourse, Emotion, and Social Structure*, London: The University of Chicago Press Ltd, 1994 (1990)

Thurén, Torsten, *Vetenskapsteori för nybörjare* Malmö: Liber 2007

Internet

www.bra.se

http://www.bra.se/extra/measurepoint/?module_instance=4&name=Återfall%20i%20brott%202003.pdf&url=/dynamaster/file_archive/090727/2dfb78c4a541fc58cff8fd8063c9114b/%c5te rfall%20i%20brott%202003.pdf, 2009-12-17 16.19

<http://www.kriminalvarden.se/upload/nyheter/tolvsteg.pdf>, 2009, 12-stepsprogramm i Kriminalvården, 2009-12-17 17.45, Danielsson Maria, Fors Axel, Freij Ingrid,

Bilag 1

Intervjuguide 1

Ser på sig själv

Vilket brott utförde du för att hamna i fängelse?

Varför utförde du brottet, (pengar, gruppträck, gänginbjudan)?

Känner du att du kunde ha gjort något för att slippa hamna i denna situation?

Återfall till gamla livet:

Vilka är dina förhoppningar inför framtiden?

Känner du saknad från ditt gamla liv?

Hur ser du på dina möjligheter inför ett normalt liv?

Hur upplever du dina möjligheter till återanpassning?

Är du frestad till att återgå till ditt gamla liv om du inte får det stöd som du behöver från din omgivning efter fängelsevistelsen?

Om du får stöd från din "gamla" umgängeskrets känner du dig frestad till att återgå till ditt gamla liv?

Stöd från omgivningen

Har du familj eller vänner som stöttar dig när du kommer ut?

När du kommer ut, kan du då kontakta annan stödperson?

Känner du att du har fått det stöd som du behöver av personalen under din vistelse i fängelset?

Uppfattning om straffet

Upplever du att du har fått för hårt straff?

Samhället ser på de

Tror du att samhället ser på dig annorlunda efter att ha suttit i fängelset? Om ja, varför tror du det?

Tror du att media bidrar till samhällets fördomar mot brottslingar?

Bilaga 2

Intervjuguide 2

Ser på sig själv

Hur upplever du ditt arbete i fängelset?

Återfall till gamla livet

Tror du att det finns möjlighet för återfall? Om ja, vad tror du att det kan bero på?

Tror du att fängelsevistelsen gynnar de till att inte falla tillbaka till kriminaliteten?

Har du varit med om personer som utfört brott och kommit tillbaka till fängelset?
Tror du att de intagnas familj eller vänner kan påverka de intagnas inställning till att förbättra sig? Börja om från början? Skaffa arbete?

Stöd från omgivningen

Hur är arbetet ni gör förebyggande för de intagna så att de inte återgår till kriminaliteten efter frigivningen?

Vad gör ni för att stötta och hjälpa de intagna tillbaka till samhället?

Vad kan ni göra för att de inte ska falla tillbaka till gamla mönster?

Tror du att de får nya idéer till att utföra nya brott, dvs. inspirerar varandra till att bli sämre?

Tror du att de intagnas familj eller vänner kan påverka de intagnas inställning till att förbättra sig? (Börja om från början? Skaffa arbete?)

Uppfattning om straffet

Vet ni vilka brott de har utfört? Om ja, hur ser du på det?

Hur ser du på bestraffningen som de intagna får?

Hur samhället ser på de

Tror du att samhället ser annorlunda på fördetta intagna? Om ja, varför?

Tror du media bidrar till samhällets fördomar mot brottslingar